

การบูรณาการหลักการคิดสร้างสรรค์สู่การพัฒนาพุทธนวัตกรรมที่ยั่งยืน

Integrating Creative Thinking Principles into Sustainable Development of Buddhist Innovation

พระครูภาวนาธรรมโมสิต¹ อนันต์ คติยะจันทร์² นิพิฐพนธ์ วงศ์อนุ³ และหัตถพร คำเพชรดี⁴

Phrakrubhavanadhammakosit, Anan Katiyachan, Nipitpon Vonganu and

Hattaporn Kumphetdee

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบูรณาการ และศึกษากระบวนการคิดสร้างสรรค์ ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการสอนโดยการบูรณาการนั้น เป็นการสอนจากเรื่องที่ย่อยง่าย ๆ ก่อนเสมอ ใช้การสอนไม่ยาก สอนโดยการใช้ตัวอย่าง และสอนสิ่งที่จำเป็นเสมอ การสอนเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์ จึงไม่จำเป็นต้องสอนในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องสอนในสิ่งที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้ผู้เรียนได้ต่อยอดแนวความคิดเดิมที่มีอยู่ นำไปแก้ปัญหา และเกิดวิธีการใหม่ ๆ แต่การคิดอย่างสร้างสรรค์นั้น ต้องประกอบด้วย การคิดสิ่งที่ถูกต้องมีเหตุผล การคิดที่ปฏิบัติได้จริง การคิดที่มีมูลเหตุมาจากความจริง และความคิดเกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ จึงจะเป็นการคิดสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนที่แท้จริง

คำสำคัญ: การบูรณาการ, การคิดสร้างสรรค์, พุทธนวัตกรรม

Abstract

This academic article aims to study integration and the creative thinking process. The study found that the teaching process through integration always starts with simple and easy-to-understand topics. It employs straightforward teaching methods, uses examples, and teaches only what is necessary. Therefore, teaching to

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus

Corresponding author, e-mail: 11anan@windowslive.com

foster creative thinking does not require teaching things that have not yet occurred. Instructors need to teach what already exists so that learners can build upon existing ideas, solve problems, and develop new methods. However, creative thinking must include thinking that is correct and logical, practical thinking, thinking based on reality, and thinking that leads to new innovations. This is what constitutes truly sustainable creative thinking.

Keywords: Integration, Creativity, Buddhist Innovation

บทนำ

มรรคมืดมิดแปดเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ที่เกิดเป็นกระบวนการทำงานอย่างมีระบบแบบแผนมากที่สุด เป็นกระบวนการพัฒนาหรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการเพิ่มทักษะในแต่ละด้านที่มนุษย์ต้องการที่จะพัฒนาให้ชีวิตมีความสุข และส่งเสริมให้การนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ในอภิญญาธรรมกรรมล้วนประเสริฐจากความยั่งยืนของความสุข หรือคุณภาพชีวิตที่พัฒนาขึ้นตามลำดับจากความมั่นคงอันเกิดจากระบบศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นหลักสำหรับศึกษาปฏิบัติ คือ ผีก็หัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพจิตที่มีความมั่นคงยั่งยืนไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อม ด้านคุณภาพจิตได้บรรลุการปรับตัวในระดับสูงสุด โดยสภาพความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ไม่อาจกระทบกระทั่งจิตใจได้ สภาวะ ดุลยภาพ (Eruilibrator) มีความยั่งยืนและมั่นคง พร้อมทั้งจะใช้ศักยภาพในการปรับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ สังคม อารมณ์ ทัศนคติและการรู้จัก ในสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำรงอยู่อย่าง สันติสุขต่อผู้อื่น ดังนั้น เมื่อใดที่ได้พัฒนาให้มีความสุขสมบูรณ์ในบุคคล ความสุขสุดสันติสูงสุด และอิสรภาพสูงสุด ก็จะมาบรรจบกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2543) ซึ่งสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมชาวพุทธที่เต็มไปด้วยความรัก ความผูกพัน เอื้ออาทร ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ตามลักษณะสังคมอุดมคติ แต่สภาพปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมโลก และประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง วิถีชีวิตที่ก้าวไปสู่สังคมวัตถุนิยมทำให้ค่ามีค่าความเป็นปัจเจกบุคคลสูง กล่าวคือ ไม่ใส่ใจเรื่องส่วนรวม มุ่งแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง เพิกเฉยต่อส่วนรวมแสดงถึงการขาดจิตสาธารณะ ส่งผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552) ดังนั้นเป้าหมายของการจัดการ

เรียนการสอน หรือการจัดการศึกษานั้นก็เพื่อพัฒนาคนให้องกงามเต็มศักยภาพทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสามารถพึ่งพาตนเอง สร้างสรรค์ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานของความคิด มีทักษะ ความสามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างสง่างาม ซึ่งการที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการ การศึกษาได้ ผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบ ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน วิธีสอน สื่อ ฯลฯ และคงปฏิเสธไม่ได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งคือตัวผู้เรียนเพราะผู้สอนจะสอนอย่างไร ใช้สื่อ อะไร เนื้อหาจะยากหรือง่ายเพียงใด ก็ต้องพิจารณาจากตัวผู้เรียนเป็นหลัก (อชรา เอ็บสุขสิริ, 2559) การสอนคิด เป็นเรื่องที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีคุณภาพ การสอนกระบวนการ คิดเป็นเรื่องที่มีความคลุมเครือมาก เนื่องจากกระบวนการคิดนั้นมีได้มีลักษณะเป็นเนื้อหาที่ครูจะ สามารถเห็นได้ง่ายและเกิดการนำไปเป็นแนวทางในการสอนให้ประสบผลสำเร็จได้ง่าย เพราะการ คิดมีลักษณะเป็นกระบวนการ ดังนั้น การสอนจึงต้องเป็นกระบวนการด้วย ไม่ว่าจะเป็นการคิดในมิติ ไตซึ่งกระบวนการคิด (Thinking Process) เป็นการคิดขั้นสูง ต้องอาศัยทักษะการคิดระดับพื้นฐาน และทักษะการคิดขั้นกลาง การคิดเป็นทักษะไม่ใช่พรสวรรค์ ดังนั้นย่อมสามารถพัฒนาได้ หากมี กระบวนการวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม (มกราพันธุ์ จุฑารส, 2556)

การบูรณาการเรียนการสอนโดยนำเอาหลักพุทธวิธีการสอนมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิด การคิดที่แยกคาย โดยใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาмаฝึกฝนจนเกิดเป็นทักษะในการเรียนรู้ เกิดวิธีการคิดที่มีหลักวิธีการที่ครูสามารถเห็นได้ง่ายและเกิดการนำไปปฏิบัติได้อย่างชัดเจน โดยหลัก ทางการคิดทางพระพุทธศาสนานั้นยึดหลักตามหลักอริยสัจ 4 เป็นแนวทางปฏิบัติในการสอน เป็น การสอนให้เห็นซึ่งความเป็นจริงของชีวิตและเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี แต่ การที่ผู้สอนจะสามารถอธิบายให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิดอย่างบูรณาการให้เกิดเป็นแนวคิด สร้างสรรค์ได้นั้น จำเป็นต้องมีความสามารถและวิธีการสอนให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนได้มากที่สุด ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธวิธีการสอนที่ใช้ในการบูรณาการเรียนการสอนให้เกิดความคิด สร้างสรรค์ เกิดวิธีการค้นพบปัญหาใหม่ ๆ วิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ และการสร้างนวัตกรรมใหม่ ภายใตกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์จากแนวพุทธวิธีการสอนซึ่งจะเสนอต่อไปนี้

การบูรณาการ

ในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning-based Society) หรือในยุคปฏิรูปการเรียนรู้เน้น การทำงานที่เน้นการบูรณาการเพื่อเยาวชนไทย คนไทยสามารถทำงานดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุล กลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งร่วมมือร่วมใจ ร่วมพลังกันในการทำงานให้เป็นอย่างราบรื่นและ

มีคุณภาพนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงเน้นแบบบูรณาการ และควรเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร หรือหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการอีกด้วย

ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการ คือการทำให้สมบูรณ์ (integration) คือการทำให้หน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กันมาผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวให้ครบสมบูรณ์ในตัวเอง

1. เหตุผลที่จัดทำหลักสูตรบูรณาการและจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

1.1 ชีวิตจริงเกี่ยวกับศาสตร์หลากหลาย ไม่ใช่กลุ่มสาระการเรียนรู้ใดโดยเฉพาะ จึงต้องจัดการเรียนการสอนแบบให้ตรงสภาพจริง เพื่อให้สามารถถ่ายโดยความรู้ไปใช้ได้จริง

1.2 เป็นการขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาในต่างศาสตร์ การจัดเนื้อหามาผสมผสานกันจึงเป็นการลดความซ้ำซ้อนโดยที่จัดสอนในศาสตร์หรือวิชาใดวิชาหนึ่ง จึงทำให้ลดเวลาสอนไปด้วย

1.3 ทำให้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งไม่ผิวเผิน เพราะได้เรียนรู้เนื้อหาที่สัมพันธ์กันจึงเน้นการรู้จริง เรียนรู้อย่างมีความหมาย ที่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ประยุกต์ใช้ความรู้ได้หรือเกิดการถ่ายโอนความรู้

2. ประเภทของการบูรณาการทางการศึกษา ในการจัดการศึกษาแบ่งประเภทของการศึกษา

2.1 หลักสูตรบูรณาการ (Curriculum Integration) คือ การนำเนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ มาผสมผสานกันก่อนจัดการเรียนการสอน

2.2 การบูรณาการการเรียนการสอน (instructional integration) คือ การนำเนื้อหาจัดการเรียนการสอนด้วยการผสมผสานวิธีการหลากหลายกิจกรรมหลากหลาย (พิมพ์ เดชะคุปต์, 2549)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ กล่าวคือ เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ทั้งความเป็นจริงและข้อธรรมได้ดีเยี่ยมเป็นพิเศษ เช่น วิเคราะห์จิตได้ละเอียดน่าอัศจรรย์ใจ วิเคราะห์ธรรมออกเป็นข้อ ๆ อย่างละเอียดสุขุมและประสานสัมพันธ์กันเป็นระบบที่แน่นแฟ้น หากจะอธิบายธรรมข้อใดสักข้อหนึ่ง ก็จะต้องอ้างถึงธรรมะข้ออื่น ๆ เกี่ยวโยงไปทั้งระบบ วิธีการวิเคราะห์ธรรมะอย่างนี้ ศาสนาฮินดูบางสำนักเคยทำมาบ้าง แต่ก็ไม่สามารถทำได้เด่นชัดอย่างธรรมะในพระพุทธศาสนา จึงควรได้ยกย่องว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ กล่าวคือ มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่สนใจด้านอื่น ๆ ทั้งมิได้หมายความว่าศาสนาอื่นไม่รู้จักวิเคราะห์

หมายความว่า พระพุทธศาสนาเด่นกว่าศาสนาอื่น ๆ ในด้านวิเคราะห้เท่านั้น พระพุทธศาสนาสามารถให้ตัวอย่างในการวิเคราะห์ข้อธรรมะได้เป็นอย่างดี (พระครูโสภณพุทธนิสาคร, 2558) การศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มิได้หยุดอยู่เพียงแค่ความรู้และการปฏิบัติเท่านั้นหากยังก้าวต่อไปถึงความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ถึงผลของปริยัติและปฏิบัติอีกด้วย คือเป็นขั้นก้าวของปฏิเวธ (พิทุรมลิวลย์ และไสว มาลาทอง, 2533)

การบูรณาการการเรียนการสอน ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏมีหลายโรงเรียนได้นำเอาวิธีการบูรณาการมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนแล้ว ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมุ่งสนใจแต่ในรายวิชาเดียวเหมือนในอดีต ให้มามุ่งเรียนรู้หลายวิชาไปพร้อมๆกัน และครูต้องทำการบูรณาการสอนเป็นเนื้อวิชาเดียวกัน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ว่าทุกความรู้ทุกวิชาล้วนมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในหลักพุทธวิธีในการสอนนั้น เป็นการสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้สอนเหล่าสาวก ดังที่ พระธรรมปิฎก ได้อธิบายไว้ ดังนี้ ว่า

ก. เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้วต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

2. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุทธานุสสญาณ ตัวอย่างก็คือ อนุพุทธานุสสญาณ ไตรสิกขา พุทธโอวาท 3 เป็นต้น

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง เช่น ทรงได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปขมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เรื่องอาจารย์ทศปาลโมกข์ให้หมอชีว ทดสอบตนเอง

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กววน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุ

ทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอน เหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการมิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ ว่า เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ ถูกต้องนำไปสู่จุดหมาย คือนิพพานได้

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาคจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

ข. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

1. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

3. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปด้วย ว่าในแต่ละคราว หรือเมื่อถึงเวลานั้น ๆ เขาคควรจะได้อเรียนอะไร และเรียนได้แค่ไหนเพียงไร หรือว่าสิ่งที่ต้องการให้เขารู้ นั้น ควรให้เขาเรียนได้หรือยัง

4. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำและได้ผลจริง

5. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สีกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสดงความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สีกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเองและมีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ

6. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป ตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์ เช่น ชาวนาคนหนึ่งตั้งใจไ้แต่กลางคืนว่าจะไปฟังพุทธเทศนา บังเอิญว้าวาย ไปตามได้แล้วรีบมา แต่กว่าจะได้เข้าก็มาก คิดว่าทันฟังท้ายหนอยกยังดี ไปถึงวัดปรากฏว่า พระพุทธเจ้ายังทรงประทับรออยู่หนึ่ง ๆ ไม่เริ่มแสดง ยิ่งกว่านั้นยังให้จัดอาหารให้เขารับประทานจนอิ่มสบาย แล้วจึงทรงเริ่มแสดงธรรม

7. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

ค. เกี่ยวกับตัวการสอน

1. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้
2. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว
3. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ
4. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่า เป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน งานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำ ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541)

พกา สัตยธรรม (2550) ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจในหลักธรรม พระองค์ได้ทรงพยายามถ่ายทอดโดยวิธีการดังนี้

1. ทรงใช้อุปมาอุปมัย ทรงใช้อุปมาอุปมัยมาก เราจะพบข้อความที่ขึ้นต้นด้วย ยถา (ฉนั้นใด) รับผิดชอบต่อ (ฉนั้นนั้น) โดยทั่วไป
2. ทรงใช้นิทานต่าง ๆ นิทานประกอบการบรรยายหลักธรรม ก็คืออุปมาอุปมัยนั่นเอง แต่เป็นอุปมาขนาดยาว พระองค์ทรงเป็นนักเล่านิทานชั้นยอด นิทานที่ทรงเล่ามี 2 ประเภทคือ นิทานธรรมดากับนิทานชาดก
3. ทรงใช้เหตุการณ์ปัจจุบัน
4. ทรงใช้อุปกรณ์ของจริงประกอบการสอน พระองค์ทรงเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียกว่า “โสตทัศนูปกรณ์” (Audiovisual aids) จะทรงหยิบยกมาใช้เป็นเครื่องมือในการสอนคุณธรรมทันที ในการสอนของพระองค์เป็นงานประจำไม่เลือกเวลาและสถานที่

การที่จะนำเอาหลักพุทธวิธีการสอนมาปรับใช้กับการบูรณาการการสอนนั้น ผู้สอนต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่จะสอน กับการยกตัวอย่างจากสภาพวิถีชีวิต หรือแบบเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด เพราะหลักพุทธวิธีการสอนนั้น ไม่ได้มุ่งสอนในสิ่งที่ยาก จนผู้เรียนไม่เข้าใจ แต่มุ่งวิธีการสอนที่เรียบง่าย โดยที่ผู้สอนและผู้เรียนต่าง ๆ มีความเข้าใจอยู่แล้ว แต่ต้องทำความเข้าใจนั้นให้เกิดเป็นปัญญา หรือสร้างสรรค์นั่นเอง หากนำเอาความรู้ที่มีความยากมาสอน อาจจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายที่จะเรียนรู้ก็เป็นได้ ในขณะที่ทุกคนควรต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเปลี่ยนบทบาท เช่นกัน โดยผู้เรียนต้องกำหนดเป้าหมาย วางแผนและรับผิดชอบ การเรียนรู้ของตนเอง เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหา แนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติจริง สรุปสิ่งที่ได้ เรียนรู้ด้วยตนเอง

และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ ต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง (กนก จันทร์ทอง, 2560) หลักพุทธวิธีในการสอนเริ่มจากการสอนสิ่งที่ยาก ๆ จากสิ่งที่เข้าใจง่าย ๆ เนื้อหาไม่ยาก ไม่ลึกซึ้ง และสอนสิ่งที่ผู้เรียนได้รู้ได้เห็นเป็นประจำอยู่แล้ว ไม่สอนสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และทุกอย่างมีเหตุผลอยู่เสมอ ดังนั้นการบูรณาการโดยนำเอาหลักพุทธวิธีมาปรับใช้จึงไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่ยากเกินไปสำหรับผู้สอน และไม่ยากเกินไปสำหรับผู้เรียน แต่ผู้เรียนจะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เรียนที่ “คิดเป็น” “ปฏิบัติเป็น” ได้หรือไม่ เพราะการคิดสร้างสรรค์ ต้องเกิดเป็นความคิดที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

แนวคิดทักษะกระบวนการคิดสร้างสรรค์

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเอง จากการทำหน้าที่เป็นผู้สอน ผู้ให้ความรู้ จัดการสอนโดยใช้ตนเองเป็นแหล่งความรู้ สอนเน้นเนื้อหา ยึดตำราและแบบฝึกหัดเป็นหลัก มาเป็นบทบาทของผู้อำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์จริง ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์นำความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายตามความถนัด ความสนใจ ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน ใฝ่รู้ เกิดคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (พจนนา ทรรศสมาน, 2550) ระบบของการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นแผนการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และเต็มตามศักยภาพ โดยจัดให้มีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เน้นที่ความสำคัญด้านความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้ทักษะด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี รวมทั้งความเข้าใจจากประสบการณ์ ความรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา ความรู้ทักษะด้านภาษา จะเน้นภาษาไทยมากกว่าการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข (ราชกิจจานุเบกษา, 2542)

การคิดเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อาจจะทำให้เกิดการคิดที่หลากหลายรูปแบบขึ้นได้ การปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด ทักษะการคิดและวิธีการคิด ที่ถูกต้องตามความเหมาะสมแล้ว จะต้องพิจารณาว่ามีลักษณะหรือประเภทการคิดชนิด

ใดบ้าง ที่ควรส่งเสริมและไม่ควรส่งเสริมเกี่ยวกับลักษณะ หรือประเภทของการคิด โดยทั่วไป ประเภทของการคิด แบ่งออกได้ตามแนวคิดของนักวิชาการ ดังนี้

ลักษณะ สรีวัฒน์ (2549) ได้แบ่งประเภทของการคิดไว้ ดังนี้

1. แบ่งตามขอบเขตของการคิด จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 การคิดในระบบปิด หมายความว่า การคิดที่อยู่ในขอบเขตจำกัด แนวคิดจะไม่เปลี่ยนแปลง มีการคิดอย่างไรก็จะคิดเหมือน ๆ กัน เช่น การคิดทางคณิตศาสตร์ การคิดทางตรรกศาสตร์ เป็นต้น

1.2 การคิดในระบบเปิด หมายถึง การคิดที่เป็นไปตามความรู้ความสามารถ หรือประสบการณ์ของแต่ละคนในแต่ละสิ่งแวดล้อม

2. แบ่งตามความแตกต่างของเพศ จำแนกได้เป็น 2 ประเภท

2.1 การคิดแบบวิเคราะห์ (Analytical Thinking) เป็นการคิดโดยอาศัยสิ่งเร้าที่เป็นจริงเป็นเกณฑ์ เป็นการคิดของผู้มีอารมณ์ เป็นการคิดที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแบบวิทยาศาสตร์ เป็นลักษณะ การคิดเพศชายเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของการคิดวิเคราะห์คือ มีเหตุผล (Rational) มีการคาดคะเน (Predictable) มีขอบเขต (Convergent) และเป็นแนวตั้ง (vertical)

2.2 คิดแบบโยงความสัมพันธ์ (Relational Style) เป็นการคิดที่สัมพันธ์กับอารมณ์ ซึ่งมักยึดตนเองเป็นใหญ่ เกิดจากการมองหาความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป เช่น ความสัมพันธ์ด้านหน้าที่ สถานที่หรือกาลเวลา การคิดแบบนี้มักจะเป็นการคิดของเพศหญิง

3. ความคิดตามความสนใจของนักจิตวิทยา จำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

3.1 การคิดรวบยอด (Concept) เป็นการคิดที่ได้จากการรับรู้ โดยมีการเปรียบเทียบทั้งในลักษณะเหมือนและแตกต่างกัน ด้วยการอาศัยประสบการณ์เดิม

3.2 การคิดหาเหตุผล (Reasoning) การคิดประเภทนี้เริ่มจากการตั้งสมมติฐานแล้ว ดำเนินการทดลองสมมติฐานที่ตั้งขึ้น เช่น ขับรถยนต์ไปต่างจังหวัด ขณะที่รถกำลังวิ่งอยู่ได้กลิ่นเหมือนมีอะไรไหม้ ต้องการคิดหาสาเหตุ ด้วยการตั้งสมมติฐานว่า หมอน้ำมันแห้ง หรือเกี่ยวกับระบบปรับอากาศ หรือเกี่ยวกับสายไฟ และดูระบบสายไฟ จนกว่าจะพบสาเหตุและจะได้แก้ไขได้ถูกต้อง

3.3 การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความคิดที่อาศัยการคิดที่แก้ปัญหาใหม่ ๆ และคิดสร้างสิ่งใหม่ๆ ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเกี่ยวกับวิวัฒนาการใหม่ๆ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ และการออกแบบสิ่งใหม่นั้น เป็นเรื่องที่น่าศึกษาถึงวิธีการแก้ปัญหา และได้ความรู้นั้นมาอย่างไร สิ่งที่น่ามาคิดในการแก้ปัญหาเพื่อจะได้

สิ่งประดิษฐ์ใหม่ การค้นพบกฎเกณฑ์ และการแก้ปัญหาแนวใหม่ การออกแบบทางศิลปะ และการดนตรี เหล่านี้ล้วนต้องอาศัยกระบวนการคิดที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น

ปัจจุบันโลกเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ก้าวข้ามอดีตที่ว่า เป็นไปไม่ได้ ซึ่งเกิดจากกระบวนการคิดสร้างสรรค์ จาการคิดเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาเก่า ๆ แล้วเป็นการต่อยอดเกิดเป็นนวัตกรรม สื่อสร้างสรรค์ และสิ่งของอำนวยความสะดวกมากมาย ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากนักคิดแบบกระบวนการสร้างสรรค์แทบทั้งสิ้น แต่กระบวนการคิดสร้างสรรค์ต้องอยู่ในกรอบที่ว่า ต้องเป็นไปได้ และเป็นความจริงเท่านั้น การคิดสร้างสรรค์ในปัจจุบัน มีการต่อยอดทางความคิดของนักประดิษฐ์ นักวิทยาศาสตร์ นักวิเคราะห์ ทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาในโลกปัจจุบันมากมาย บางสิ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง บางสิ่งมีสูญหายไปตามกาลเวลา แต่ถ้ามุขย์ไม่หยุดความคิด นวัตกรรมใหม่ ๆ ก็จะเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

การประยุกต์ใช้หลักการคิดสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมพหุชนวัตกรรม

การคิดสร้างสรรค์

การกำหนดลักษณะการเรียนรู้ตามหลักสูตรแบบอิงมาตรฐาน เป็นการปรับเปลี่ยนหลักคิดของการจัดกระบวนการเรียนการสอนจากหลักคิดเดิมที่หลักสูตรมักจะเน้นหรือกำหนดเนื้อหา (Content-based Curriculum) ว่า “ครูสอนอะไร” แต่หลักสูตรปัจจุบันได้เปลี่ยนหลักคิดไปเป็นการกำหนดมาตรฐานหรือตัวชี้วัดว่า “เด็กเรียนรู้อะไร และทำอะไรได้” ซึ่งจะเน้นการให้นักเรียนได้แสดงความรู้ ความสามารถผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์เป็นสำคัญ โดยคาดหวังว่าครูจะกำหนดกิจกรรม หรือการปฏิบัติ (Performance) ที่คิดว่า “จำเป็น” และมี “คุณค่า” สำหรับเด็กที่จะต้องแสดงความรู้ และความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ต่างๆ ออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรม (ดร.ณิ จาปาทอง, 2560)

การทำความเข้าใจกับลักษณะสำคัญของการคิดจะทำให้ครูระลึกได้เมื่อวางแผนการสอนภาคการคิด เวลาคิดกิจกรรมการเรียนรู้จะเลือกกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะการคิด อันได้แก่

1. การคิดเป็นกระบวนการทางสติปัญญา ที่เราใช้สร้างความหมาย ความเข้าใจในสรรพสิ่งรอบ ๆ ตัว

2. การคิดเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมอง จัดเป็นข้อมูลที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัส

3. การคิดเป็นกระบวนการ มีขั้นตอนการคิดเป็นลำดับในสมองการคิดแบบต่างๆ มีขั้นตอนการคิดที่ต่างกัน การคิดไม่ใช่เนื้อหาที่จะถ่ายทอดให้จดจำกันได้
4. การคิดเป็นงานเฉพาะตน ผู้เรียนต้องดำเนินการเองจะให้ผู้อื่นคิดแทนไม่ได้
5. การคิดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในสมอง แต่สามารถสังเกตได้จากการกระทำ หรือ การแสดงออก
6. การคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ (ทิสนา แคมมณี, 2544)

ทั้งนี้การสอนและการเรียนรู้ในห้องเรียนอนาคต มีการปรับเปลี่ยน เป็นแบบใหม่ที่มีพลวัตมากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น และมีการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เด็กในวัยปัจจุบัน จะต้องมีความสามารถแข่งขันสูงในตลาดโลกเมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ทำให้เกิดแนวโน้มใหม่ ๆ เกี่ยวกับ การสอนและการเรียนรู้ขึ้นมา นอกจากนั้น การแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศสร้างความ เป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่อย่างที่ไม่อาจคาดถึงกันได้ ในอดีต หรือในอนาคต แม้ห้องเรียน ในอนาคตจะมีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนก็ยังเป็นเสาหลักของการจัดการศึกษา การให้ความเอาใจใส่ดูแลเป็นรายบุคคล หรือการเป็นพี่เลี้ยงในฐานะการเป็นครูที่ดี ก็ยังเป็นทรัพยากรที่ล้ำค่า (Invaluable Resource) ที่เทคโนโลยีไม่สามารถจะทำหน้าที่ได้เทียบเท่าหรือมาแทนที่ได้ (สุนันท์ สีสาย, 2562)

คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับความรู้สึกและความต้องการและไม่ค่อยสนใจกับความคิด พฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมาจากความรู้สึกและความต้องการ พฤติกรรมจะไม่เปลี่ยนแปลงถ้าความรู้สึกและความต้องการไม่เปลี่ยนแปลง โดยลำพังความรู้สึกและความต้องการจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้นอกจากได้ผ่านความคิดเท่านั้น ตอนเป็นเด็กจะทำทุกอย่างเพื่อตัวเอง แต่เมื่อโตขึ้นรู้จักคิดมากขึ้น ก็เริ่มที่จะคิดทำเพื่อคนอื่นบ้าง มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ ตรงที่มนุษย์มีความสามารถในการคิด การคิดเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิต ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของชีวิต การคิดมีคุณภาพมีผลโดยตรงต่อคุณภาพของชีวิต เราเรียกว่า เป็นการคิดที่มีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เพราะมีกระบวนการการคิดหลายขั้นตอน ผลผลิตของการคิดจึงมีคุณภาพนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้คิดว่า ความคิดของตนได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรองมาอย่างดีที่สุด ผู้ใดฝึกบ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นนักคิด นักคิดอย่างมาก วิจารณญาณ (Critical Thinking) คือผู้ที่คิดจนเป็นนิสัย มีการทบทวนสิ่งที่คิด และขณะคิดจะปรับปรุงคุณภาพการคิดอยู่เสมอ คนเหล่านี้จะมีความสามารถในการหลาย ๆ เรื่อง ได้แก่ สร้างผลงานที่มีคุณภาพ ประเมินตนเองได้เที่ยงตรง ใช้เหตุผลในการทำงานและการดำเนินชีวิต การคิดมี 2 ระดับ

ระดับแรก คือ การคิดทั่วไป ระดับที่สอง คือ การคิดระดับสูง ได้แก่การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณเป็น การคิดที่ใช้ประเมินและแก้ไขการคิดในระดับแรก เช่น การวิเคราะห์ การประเมิน การปรับ โครงสร้างเป็นต้น คนที่คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือคนที่ใช้เหตุผลในการคิด สิ่งที่คิดจึงมีคุณภาพ และ ไม่ค่อยผิดพลาด เพราะได้ผ่านขั้นตอนการใช้เหตุผลหลายด้าน การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณช่วยให้ เข้าใจธรรมชาติ และเป้าหมายของการเรียนรู้ รู้เหตุผลของการค้นคว้าหาความรู้ ทำให้รู้ว่าจะค้นหา อะไร อย่างไร เมื่อใด เรียกว่ารู้ตัวตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไรอยู่ และทำเพื่ออะไร การเรียนรู้ตาม แนวคิดของการคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากความสามารถในการคิดแบบ ต่างๆ ไม่ใช่จำกัดข้อมูลการเรียนรู้ที่เกิดจากการคิดระดับด้วย การรู้ข้อมูล การอธิบายแนวคิด การ วิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ การสังเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

ในการสอนกระบวนการคิดมีสิ่งสำคัญที่ครูจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อให้การ สอนกระบวนการคิดประสบความสำเร็จ ซึ่งหมายถึงผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด การสอน กระบวนการคิด มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

1. เนื้อหาสำหรับคิด เป้าหมายของการเรียนรู้ คือ การมีความรู้ตามเนื้อหาที่ กำหนดในบทเรียน ส่วนเป้าหมายของการคิด คือ การทำความเข้าใจ หรือเรียนรู้เนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น การคิดและการอสณคิดต้องอาศัยเนื้อหามาเป็นเครื่องมือการคิด เนื้อหาจึงมีอิทธิพลต่อประเภทของ การคิด และคุณภาพของการคิด หรือจะพูดว่าการคิด หรือวิธีคิดถูกกำหนดโดยธรรมชาติและจำนวน ของเนื้อหาที่นำมาใช้คิดนั่นเอง

2. กระบวนการสอนคิด หรือขั้นตอนการคิด เริ่มตั้งแต่เป็นการแนะนำให้ผู้เรียน รู้จักทักษะ หรือวิธีการคิดที่ต้องการสอน และให้ผู้เรียนฝึกทักษะนั้นตามคำแนะนำ ครูจะฝึกจน ผู้เรียนชำนาญในการใช้ทักษะนั้น จากนั้นให้ผู้เรียนฝึกซ้ำด้วยตนเองโดยไม่มีคำแนะนำ ครูต้องสอน ให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะการคิดในสถานการณ์ใหม่ ฝึกซ้ำ ๆ จนผู้เรียนชำนาญ ให้ผู้เรียนสามารถ คิดได้ด้วยตนเอง ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกวิธีการ

3. ชั้นเรียนที่มีการคิด ความสามารถในการคิดไม่ได้เกิดขึ้นเอง จำเป็นต้องมีเรื่อง ให้คิด และได้รับการแนะนำ การกระตุ้น การสนับสนุนการคิด และผู้คิดได้อยู่ในสถานที่ หรือ สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นมิตร ปลอดภัย และมีการคิดอยู่เป็นประจำ ชั้นเรียนที่มีการคิดเป็นชั้น เรียนที่จัดให้ผู้เรียนทำกิจกรรมที่มีเป้าหมายฝึกการคิดอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เรียนรู้อย่างมีความหมาย สิ่งแวดล้อมในชั้นเรียนล้วนส่งเสริมและเอื้อต่อการพัฒนาความคิด ชั้นเรียนนี้ให้ความสำคัญกับการ เปลี่ยนข้อมูลที่ผู้เรียนได้รับเป็นความรู้และกิจกรรมสำคัญของผู้เรียน คือ การคิด (ธนาธิป พรกุล, 2557)

แนวคิด 10 มิติ ของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2542) ได้อธิบายหลัก “คิดเป็น” คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ไว้ดังนี้

มิติที่ 1 ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้โดยการฝึกให้ผู้เรียนท้าทาย และโต้แย้งข้อสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังเหตุผลที่โยงความคิดเหล่านั้น เพื่อเปิดทางสู่แนวความคิดอื่น ๆ ที่อาจเป็นไปได้

มิติที่ 2 ความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking) พัฒนาให้เกิดขึ้นได้โดยการฝึกให้ผู้เรียนสืบค้นข้อเท็จจริง เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างโดยการตีความ (Interpretation) การจำแนกแยกแยะ (Classification) และการทำความเข้าใจ (Understanding) กับองค์ประกอบของสิ่งนั้นและองค์ประกอบอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน รวมทั้งเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Relationship) ที่ไม่ขัดแย้งกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นด้วยเหตุผลที่หนักแน่น น่าเชื่อถือ

มิติที่ 3 ความสามารถในการคิดเชิงสังเคราะห์ (Synthesis Type Thinking) และการฝึกให้ผู้เรียนรวมองค์ประกอบที่แยกส่วนกัน มาหลอมรวมภายใต้โครงสร้างใหม่อย่างเหมาะสม ซึ่งจะสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียน ความสามารถของผู้เรียนในการคิดเชิงสังเคราะห์ได้

มิติที่ 4 ความสามารถในการคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thinking) การฝึกให้ผู้เรียนค้นหาความเหมือนและ/หรือความแตกต่างขององค์ประกอบตั้งแต่ 2 องค์ประกอบขึ้นไป เพื่อใช้ในการอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งบนมาตรฐาน (Criteria) เดียวกัน เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงเปรียบเทียบได้ดี

มิติที่ 5 ความสามารถในการคิดเชิงโนทัศน์ (Conceptual Thinking) ผู้เรียนจะสามารถพัฒนาทักษะในการคิดแบบนี้ได้โดยการฝึกการนำข้อมูลทั้งหมดมาประสานกันและสร้างเป็นกรอบความคิดใหม่ขึ้นมาใช้ในการตีความข้อมูลอื่น ๆ ต่อไป

มิติที่ 6 ความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ความสามารถด้านนี้พัฒนาได้โดยการฝึกให้ผู้เรียนคิดนอกกรอบความคิดเดิมที่มีอยู่ ทำให้ได้แนวทางใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน

มิติที่ 7 ความสามารถในการคิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking) การคิดประเภทนี้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันมาก ผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกนำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์ใหม่ และปรับสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับบุคคล สถานที่ เวลา และเงื่อนไขใหม่ได้อย่างเหมาะสม

มิติที่ 8 ความสามารถในการคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) ความสามารถในด้านนี้ พัฒนาได้โดยการฝึกให้ผู้เรียนกำหนดแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่ดีที่สุดภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

มิติที่ 9 ความสามารถในการคิดเชิงบูรณาการ (Integrative Thinking) คือ การฝึกให้ผู้เรียนเชื่อมโยงเรื่องในมุมต่าง ๆ เข้ากับเรื่องหลัก ๆ ได้อย่างเหมาะสม

มิติที่ 10 ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต (Futuristic Thinking) เป็นความสามารถในการคิดขั้นสูง ซึ่งสามารถพัฒนาได้โดยการฝึกให้ผู้เรียนคาดการณ์ และประมาณการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการใช้เหตุผลทางตรรกวิทยา สมมติฐาน ข้อมูล และความสัมพันธ์ต่างๆ ของในอดีตและปัจจุบัน เพื่อคาดการณ์ ทิศทางหรือของเขตทางเลือกที่เหมาะสม อีกทั้งมีพลวัตรสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียน ควรเป็นงานสำคัญอันดับแรกที่ต้องตระหนักเมื่อทำการสอน เพราะเป็นการเตรียมคนให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมิน สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหา และตัดสินใจ การสอนกระบวนการคิด ทำให้ชั้นเรียนเปลี่ยนไปจากชั้นเรียนทำแบบฝึกหัดและท่องจำ มาเป็นชั้นเรียนที่น่าตื่นเต้น และน่าสนใจ ทั้งการสอนและการเรียนรู้ และยังทำให้การสอนเป็นงานที่ท้าทายสติปัญญาและมีแรงจูงใจ โรงเรียนที่จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและมีครูที่เป็นนักคิดเชี่ยวชาญการสอน จะพบว่ามีเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโรงเรียนดังนี้

1. ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้สูงขึ้น
2. ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีความเชื่อมั่น ทั้งเวลาที่อยู่ในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน
3. โรงเรียนและครูไม่มีความกังวล เมื่อมีหน่วยงานภายนอกมาทำการทดสอบผู้เรียน หรือประเมินโรงเรียน

การสอนกระบวนการคิดต้องอาศัยบรรยากาศของความเป็นมิตรความไว้วางใจ เชื่อใจ ครูต้องพัฒนาวิธีการเรียนรู้การสอนของงานในฐานะผู้เรียนที่จะรู้จักพฤติกรรมความคิดของผู้เรียน เพื่อพัฒนาทั้งตนเองและผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน (ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม, 2560)

พุทธนวัตกรรม

พุทธนวัตกรรม หมายถึง สิ่งที่ถูกปรับปรุงหรือพัฒนาขึ้นใหม่ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านผลผลิต กระบวนการ การให้บริการ และการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การสร้างคุณค่า การเพิ่มมูลค่า การสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ในด้านสุขภาพใจ

สุขภาพกาย รวมไปถึงอาชีพและชุมชน (กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับ พระสันต์ทัศน์ คมกัธยปัญญา และชัยรัตน์ ทองสุข (2564) โดยได้เสนอการนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปยกระดับองค์ความรู้ ได้แก่ 1) สุตะ การศึกษาอันอาศัยการฟัง สร้างระบบแห่ง วิจารณ์ญาณ พินิจ วิเคราะห์ให้ดียิ่งขึ้น 2) จิตตะ การนำสิ่งที่ได้ศึกษามานั้นมาคิดพิจารณาบนฐาน เหตุผล โดยทักษะคิด จินตนาการ ความชำนาญส่วนตัว และประสบการณ์ 3) ปุจฉา รักในการแก้ข้อ สงสัย สร้างความสงสัยหรือปัญหา นำไปสู่การไขคำตอบ ออกจากกรอบแห่งศาสตร์ที่ตนถนัด เพื่อ สร้างโจทย์ปัญหาอันนำไปสู่พหุวิทยาแปลกใหม่ในเชิงบวก 4) ลิขิต การจดจำด้วยการสมมติคิดทาง ทฤษฎีพหุวัฒนธรรมและวิจัยรวมทั้งต่อยอดผลงานวิจัยสู่ความเป็นเลิศนั่นเอง

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การบูรณาการเพื่อส่งเสริมทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ ควรที่จะมีกรอบแนวความคิดซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) การคิดสิ่งที่ถูกต้องมี เหตุผล 2) การคิดที่ปฏิบัติได้จริง 3) การคิดที่มีมูลเหตุมาจากความจริง และ 4) ความคิดเกิดพุทธ นวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งการคิดสิ่งที่ไม่จริงและไม่เกิดขึ้น ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ เพราะไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้นั่นเอง

สรุปผล

การบูรณาการหลักการคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์ เป็นการยกระดับกระบวนการใช้ องค์ความรู้ให้เกิดความเชี่ยวชาญ ไม่คววนับสนมเสนอเป็นแนวคิดในการส่งเสริมนวัตกรรมใหม่ให้ เกิดขึ้น และเป็นกระบวนการส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีแนวทางในการคิดสร้างสรรค์การเรียนการสอนได้นำเอาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่การเรียนการสอนแนวคิดสร้างสรรค์ต้องไม่ทิ้ง หลักมีเหตุผล ปฏิบัติได้จริง มีความจริง และความคิดเกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ที่ แท้จริง หากการคิดนั้นไม่มีมูลเหตุของความจริงแล้ว จะไม่สามารถเป็นความคิดสร้างสรรค์ได้ และ อาจจะเป็นแค่ความฝัน ไม่ใช่ความคิดอีกต่อไป ดังนั้น การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาในวิถีชีวิตปัจจุบัน ซึ่ง สถานการณ์การเรียนรู้ในปัจจุบันนี้ องค์ความรู้ล้วนมีที่มาที่หลากหลาย ทั้งจากสื่อออนไลน์ อินเทอร์เน็ต ช่องดิจิทัล ฯลฯ ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนรู้รอบรอบ เพราะข้อมูลบางอย่างอาจไม่ใช่ ของจริงก็เป็นได้ การได้เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

การคิดอย่างสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากในการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน เพราะการคิดแล้วสามารถสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรมได้นั้น เป็นเรื่องที่ยาก แต่ถ้านำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ การส่งเสริมให้กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ก็น่าจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่มีการต่อยอดทางความคิดได้ เกิดความคิดใหม่ ๆ เกิดพุทธนวัตกรรมจากความรู้เดิม จากสิ่งประดิษฐ์เดิม ๆ เกิดเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง

- กนก จันทร์ทอง. (2560). การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 28(2), 227-241.
- กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี. (2565). แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (อட்சาเนา).
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2542). ปฏิรูปวิธีคิดแบบไทยต้องคิดให้ครบ 10 มิติ. (อட்சาเนา)
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). การสอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพฯ : วิพริ้นท์.
- ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม. (2560). การสอนกระบวนการคิด. ใน รวมบทความวิชาการพระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดร.ณิ จำปาทอง. (2560). สภาพการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในระดับการศึกษาภาคบังคับ. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ, 10(2), 121-135.
- ทิตนา แคมมณี. (2544). วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ธนาธิป พรกุล. (2557). การสอนกระบวนการคิดทฤษฎีและการนำไปใช้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผกา สัตยธรรม. (2550). คุณธรรมของครู. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนา ทรัพย์สมาน. (2550). การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระครูโสภณพุทธนิศาตร์. (2558). *หลักการและปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ พุทธธรรม.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-26.
- พระสันต์ทัศน์ คมภีรปญโญ และชัยรัตน์ ทองสุข. (2564). *พุทธศาสนากับนวัตกรรมและการวิจัย*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช.
- พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. (2533). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2549). *ทักษะ 5 C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มกราพันธุ์ จูฑะรสก. (2556). *การคิดอย่างเป็นระบบ : การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน*. นนทบุรี : โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2549). *การคิด (Thinking)*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุนันท์ สีพาย. (2562). บทบาทของครูไทยในการศึกษา 4.0. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 25(2), 3-14.
- อัครา เอิบสุขสิริ. (2559). *จิตวิทยาสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

***Journal of Education
and Social Agenda***